

OUWERKERK, DE SLUITING VAN HET LAATSTE DIJKGAT

EN DAARNA

door L.E.M. Veltman-Hack

6 November 1953

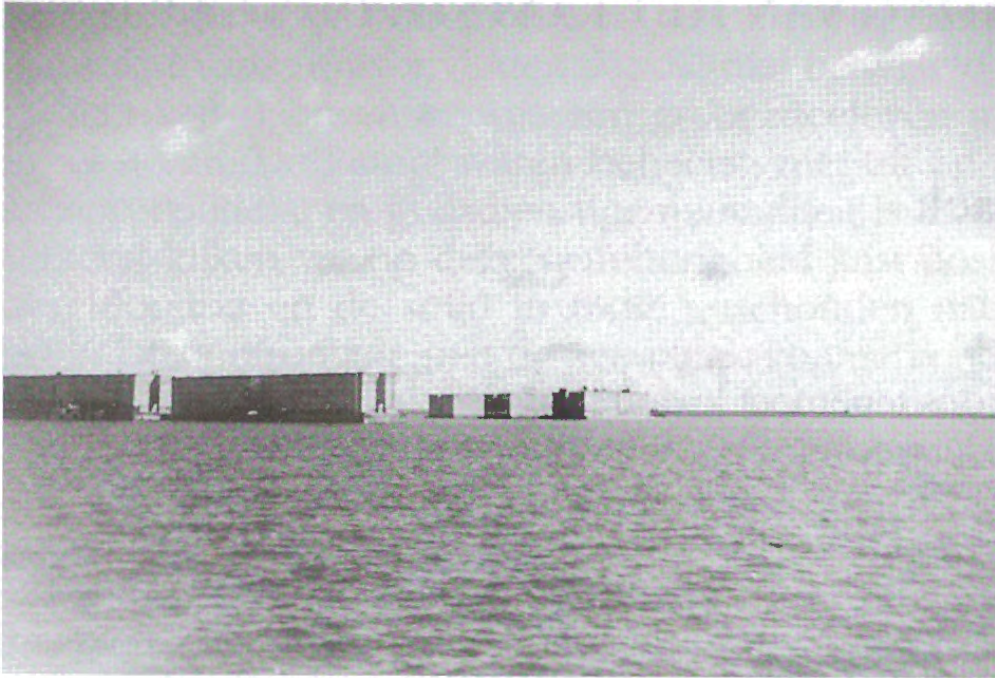
't Was bij Flipland dat de ramp ons tegemoet kwam. Haveloosheid-armoe-duisternis. Anna Jacoba leek 't eind van de wereld. Een heel vreemde, maar hoopvolle ontdekking was een oranje gloed aan de donkere lucht in 't zuidwesten: 't Gat van Ouwerkerk! We keken er naar vanaf de pont.

Aan de overkant reden we verder, voorbij 'd'n Ouwen Diek' liep de weg over de zeebodem. 'Je rie mar over Oôsterland, in dan langs 't kerk'of nae d'n Rampersen Diek' was het advies geweest. Maar natuurlijk waren er geen wegwijzers en verlichting had je alleen van je eigen autolampen. Een klein lichtje ergens in de polder gaf je een gevoel als van Klein Duimpje in het bos. Even uitstappen om te vragen, werd lopen over 'mossels in krukels' die onder je laarzen kraakten; we zaten goed. En toen kwamen we al gauw op de binnendijk.

Een zwartfluwelen, hier en daar wat glimmende, vrij rustige watervlakte strekte zich voor ons uit, met daarin op afstand een, erboven uitstekend, zwart hoopje met een paar lichtpuntjes: Ouwerkerk. En als tegenstelling links die enorme oranje gloed, met spanning en actie. Bij de familie Zoeter, bij 't gemaal, mogen we bellen naar het dorp. Ook daar hoop en spanning: 'M'n kieke zò deu 't gat. 't Is noe een stik kleiner!'

Vanaf de Middeldijk werd het lopen, langs de nieuwe buitendijk tot bij het dwarsdijkje. Daar werden we tegengehouden door politie, die als instructie had: geen publiek erbij. In dat wonderlijke licht vonden vreemde ontmoetingen plaats. Wie op Duiveland ten oosten van de Vierbannepolder mobiel was, kon niet thuisblijven. Dan nog wat mensen van verder weg zoals wij, die 't gevoel hadden dat ze er bij móesten zijn en dijkwerkers, die afwachtten tot het na de operatie hun beurt weer was. We herkenden familieleden en kennissen waar we al enige tijd naast stonden. Een, uit Friesland afkomstige vriend die bij ons was, ontdekte ineens een landgenoot, dijkwerker, door zijn stem. Ze hadden dertig jaar geleden samen op school gezeten. Het was een heel wonderlijke sfeer. Tenslotte glipte de één na de ander aan de schaduwkant van het dwarsdijkje langs de controle, die er ook geen heil meer in zag en met elkaar belandden we naast de oostelijke caisson.

Daar lagen ze nu vlak voor ons, de reuzen, drie al op hun plaats; de vierde, nog drijvende, boven de andere uitstekend, klaar om als een deur dichtgedraaid te worden. In juli hadden we ze nog ter hoogte van de Plompe Toren in de Oosterschelde op klaarlichte dag voor anker zien liggen, toen we met de Flandria naar Burghsluis voeren. Het moet uren geduurd hebben, dat we daar in de klei stonden, ingespannen keken naar het wachten op de kentering, naar de sleepboten onder stoom. Ergens moest de boot liggen met de Koningin en Drees en achter het donkere gat waar het water uit kwam, wisten we dat Ouwerkerkers op het slik stonden of verder weg thuis achter hun raam zaten. Drijvers met lampjes er op kwamen steeds langzamer het gat uit. Mannen liepen over de caissons. Toen kwam er beweging. Het hoge monster werd langzaam opgeduwd door de massale

Phoenix caissons in afwachting voor anker in de Oosterschelde. 30 juli 1953.

elite van sleepboten. Heel langzaam werd de deur gesloten. Bovenop, waar men heen en weer liep, werden commando's geroepen door een mist van spanning. Ineens: hij zakt! Heel, heel langzaam ging hij naar beneden. En toen... o hemel!... begon hij te hellen. Je kneep je handen in je zakken ineens, als om hem tegen te houden en hield je adem in. Maar de figuurtjes bovenop raakten niet in paniek. Rustig klonk het verre geluid van hun stemmen, die daar door de walkietalkies contact hielden. De caisson zakte steeds verder, steeds langzamer, lager dan de anderen; tot hij stil lag. En dan ineens: de fluiten!! Diepe zuchten, het Wilhelmus. Toen stilte, behalve om de caisson, waar de dijkwerkers onmiddellijk aan de slag gingen. En veel verder het beieren van de klok van Ouwerkerk. Daar stonden we; in het ogenblik waar ieder zo naar uit gezien had. We bleken elkaar niet aan te durven kijken. Voorzichtig draaiden we ons om en liepen stil weg, de duisternis in.

Juichen?

30 jaar later schreef ik dit verhaal: 6 november 1983. De herinnering was nog springlevend. In het begin van dit jaar 2003 zagen we weer alle beelden van de sluiting en hoorden de commentaren. Tot m'n verbazing vertelde men: 'En er werd gejuicht'. Wij hebben dat niet gehoord en Ouwerkerkers wie ik het vroeg waren er ook geen getuige van geweest. Onder het weglopen heb ik alleen gedacht: het gat is dicht, maar wie, wat is er door naar buiten gegaan?'. En later kwam nog de vraag: 'en hoe zal het nu gaan?' De waterbouwers zullen dit min of meer als een mijlpaal, een overwinning ervaren hebben; zeker na alle tegenslagen hebben ze hier naar toegewerkt. Voor de Duivelanders was dit het begin van een nieuw hoofdstuk: het opbouwen van een nieuw leven op de oude plaats. Een ramp heeft veel aspecten en ieder aspect laat sporen na. Ik wil er enkele laten zien, een willekeurige, toevallige keuze.

Met eigen ogen

We zouden die nacht bij familie op Sirjansland doorbrengen; de pont voer 's nacht niet. Eind juli waren we daar geweest, toen moesten we er nog met een bootje naar toe varen, vanaf paal 0 aan 'd'n Ouwen Diek'. Het gat bij 'De Staart' was gesloten, maar alleen de hoogste delen kwamen boven water.

De Lage Weg bij Sirjansland stond op 23 juli nog onder water.

Een internationale hulpploeg was bezig de stinkende troep uit de huizen te halen en die dan met zeewater schoon te boenen. Wat maar enigszins storm en water doorstaan had, werd keurig schoon gemaakt en in de kast gezet. En dat was niet zoveel, maar wel kostbaar, al was het maar een schoteltje. Ze deden belangrijk werk; je eigen rottende inboedel naar buiten smijten met de herinnering aan die laatste nacht nog kersvers in het geheugen is niet om te doen.

We brachten de nacht door in het schoongeschrobde huis, waar de bewoners nog boven kampeerden, want stel je voor dat het niet zou lukken bij Ouwerkerk dan hield de binnendijk het in de winter vast niet. Op de stoelen van 'de kampeeruitrusting van het Rampenfonds' gezeten, aten en dronken we nog wat bij een butagaslamp, die voor een passende verlichting bij de gesprekken zorgde. De Friese vriend zal ons niet hebben kunnen volgen; hij keek, zag en zweeg.

7 februari had hij geholpen evacués uit Ouwerkerk naar hun evacuatie adres te brengen en vond toen ook geen antwoord op de armoe, de ontreddering en de verslagenheid die hij zag. Ditzelfde ondervond hij 's morgens weer toen we door de 'droge' polder wegreden. Het land vol schelpdieren: 'mossels, krukels, zêêpokken', die zich hechtten aan alles wat erboven uit stak, dooie struiken, kapotte huizen, een verdwaald autowrak, half in een sloot gezakt. Thuisgekomen werd iedereen die hij tegenkwam aangeklampt. Ze móesten luisteren naar zijn verhalen, ze móesten begrijpen wat daar met het land en met de mensen gebeurd was. Een paar maanden later werden zijn ouders, die uit Friesland te logeren waren, geprest om mee te gaan naar Duiveland om met eigen ogen het land te zien en de mensen te spreken.

Begrip en onbegrip

En zoals hij waren er velen die contact kregen of zochten met de gevolgen van de ramp, mensen die probeerden te begrijpen en die zagen dat juichen voor de betrokkenen nog niet aan de orde was. Het ergste voorbeeld van onbegrip was iemand die ik ontmoette op een verjaarsbezoek en die daar de aanwezigen uit ging leggen waarom zo veel mensen verdronken waren: 'Ze zijn daar zo conventioneel, ze leren niet zwemmen'. Maar zo'n extreme vorm van domheid was gelukkig een uitzondering, terwijl eigen levenservaringen of een bijzonder inlevingsvermogen soms tot een opvallend begrip konden voeren. Doordat wij opgroeiden in een

gezin dat nauwe banden met Ouwerkerk had was Schouwen-Duiveland met zijn bewoners een onvervreemdbaar deel van ons leven geworden; de vele contacten met evacués gaven ons enig idee van wat er gebeurd was. We moesten er heen om zelf te zien.

Ouwerkerk

In de omgeving van Kruiningen hadden we al een blik kunnen slaan op het natte deel van Zuid-Beveland voor we via Katse Veer Zierikzee bereikten. De Nieuwe Haven leek een basis van de Waterstaat, dijkwerkers, hogere functionarissen, uitgestalde bagage van de gaande en komende man, gehavende huizen.

Een taxi bracht ons naar 'd'n Stêenen Diek' vanwaar de bootjes vertrokken die de veerdiensten over de Vierbannenzee onderhielden, tenminste zolang de vloed dat toeliet. De wind was toegenomen voor we vertrokken, dus buiswater genoeg. Je sperde je ogen open om overgebleven vaste punten te ontdekken. In de verte twee eilandjes, Nieuwerkerk en Ouwerkerk, de cichoreifabriek van Capelle, de molen bij Ouwerkerk, waren herkenningpunten. Tenslotte het debarkeren aan het Oostslop. De Ring was er nog, maar ook niet in z'n normale rustige toestand. Een bezig, rommelig dorp.

Drinkwater werd over water aangevoerd. De tank werd in de Ring geplaatst. (Coll. Oud Ouwerkerk In Documenten).

Een barak voor werkers, een pastorie die een heel andere functie had dan een domineeswoning te zijn, een café dat met zijn dependance er naast een hotel vormde, een watertank, opgeviste wagens en werktuigen, die men probeerde bruikbaar te maken en stapels wrakhout. En dat allemaal ordelijk gerangschikt.

We logeerden er een paar dagen. Tweemaal per etmaal veranderde het dorp van een klein eilandje in de zee in een terp boven een zeebodem. Als je wilde wandelen moest je lieslaarzen halen in de pastorie en liefst een stok meenemen, hier en daar was drijfzand waar je een eind in weg kon zakken. Je wandeling werd beperkt door de krekken die vanaf de dijkgaten aan weerszijden van het dorp zich een eind in de polder uitstrekten. Bij vloed steeg het water over de randen en bij eb stortte het zich in watervallen weer terug, bracht mee en nam weer terug wat zich op zijn weg bevond. Van enkele huizen was nog een ruïne overeind gebleven, zoals van 'Situé Haut'.

Het restant van boerderij 'Situé Haut', waarvan de bewoners hun vluchtroute naar de leilinden hadden voorbereid. Ervoor de overblijfselen van twee knechtswoningen.

Daar had men vanuit het zolderraam naar de leilinden die er voor stonden een plank gelegd en in die bomen een matras gelegd. Het kon een vluchtroute zijn. Van de meeste woningen in de polder was alleen wat puin over. Van het huis van

Van een woning aan het Hennikenspad waren regenbak en schoorsteenmantel rampbestendig.

een verdronken neef stond tussen de puinhopen de schoorsteenmantel nog overeind. Twee weckflessen met sperziebonen lagen onbeschadigd in het zand. Want er was op sommige plaatsen veel zand naar binnen gespoeld. Op de plaats waar de dirigent van de harmonie woonde, staken wat muziekinstrumenten er half bovenuit. Als het water naar boven kwam, moest je gauw weer naar de terp, die tenminste droog bleef. In april was bij heel hoog water bij het Westslop water op de Ring gekomen, maar een zandzakkendam had deze plaats weer veilig gesteld. En zo kon men hier rustig kamperen. Eten moest aangevoerd worden, water idem. Je bofte als je de beschikking had over een schoongemaakte regenbak. Gelukkig waren er herinneringen aan de tijd voor 1930, toen er nog geen waterleiding en geen elektriciteit was. Was je huis aan de Ring niet te erg beschadigd aan de achterzijde, dan probeerde je er een enigszins bruikbare woning van te maken, al kon het zijn dat je bijvoorbeeld de laden van je kabinet wel open had

kunnen krijgen, maar niet meer dicht. Men behielp zich. Werken en bezig zijn was de enige manier om door te gaan. Tussen ruïnes leven is mogelijk, leren we ook uit oorlogsgebieden.

Op een morgen vroeg was 'het' zeker een halve meter hoger geweest dan 'normaal'. En ik noteerde in het dagboek: het water natuurlijk, want waar hebben we het hier anders over! De gesprekken gingen niet over het verleden, vooral over nu en over hoe het werk opschoot. Men hoopte toen nog dat eind augustus de sluiting zou zijn. Die teleurstelling moest nog komen. Op een morgenvroeg reisden we weer af, nagewuïfd door de achterblijvers, hopelijk wat wijzer geworden.

Normen en waarden

Wat van het begin af aan het meest opviel was: de 'normen en waarden' die men altijd gehanteerd had, waren in 24 uur waardeloos gebleken. Was een huis een bescherming tegen de buitenwereld met muren en een dak boven je hoofd, bleek dit plotseling helemaal niet meer zo te zijn. De storm kon muren in een vrij korte tijd met behulp van waterkracht en alles wat elders losgemaakt was kapot beuken. Het dak boven je hoofd bood misschien een kans een vlot te worden, waarop je het vege lijf kon redden. En wanneer je met anderen naar dat 'vlot' greep, werd dan de norm gehanteerd 'gaat u voor'? Deze dingen konden oorzaak van schuldgevoelens worden waar men 50 jaar later nog mee zat.

Een vrouw, wie ik jaren later vroeg of ze in haar huis had kunnen blijven zei rustig: 'Nêê, dà kon netuurlijk nie éé, d'r lag een dôôie koeje in de biekeuken'. Of het de normaalste zaak van de wereld was; en het had ook een medemens kunnen zijn. Enkele dagen na de ramp werd je wat ongeloofig aangekeken als je niet meteen begreep dat je zonder dakraam best op je dak kon klimmen en dat je vanzelfsprekend de pannen eraf smeed. Stoffel van Maurik vertelde nog in januari aan de televisieverslaggever over iets drijvend wat in zijn buurt uit het water opdook: 'Dat zag er niet zo hopeloos of angstaanjagend uit!' Na bijna twaalf uur belandde hij in 'een veld met rommel en een dijk er achter'. Niet in de Vierbannenpolder maar kilometers verder aan de overzij van de Oosterschelde.

De vanzelfsprekendheid, waarmee ze na amper een week deze nieuwe denkwijze hanteerden, sloeg je met stomheid.

Stuurman K. van der Ent vertelde in een 'Getuigenis' in de Provinciale Zeeuwse Courant: dat hij te werk was gesteld als officier bij de marine op een mijnveger die 's maandags naar Schouwen-Duiveland werd gestuurd: 'Hoe dichterbij Zierikzee, des te smeriger het water werd. Een bruingeelachtige kleur. Er dreef van alles rond: stobalen, huisraad, dode dieren'. Dat was het bezit geweest, huis en toebehoren, dieren, medemens en het land zelf, in één storm verworpen tot 'smerigheid dat de Oosterschelde op dreef.

Redders en helpers

En zo waren er de redders, de eerste dagen onder de bevolking zelf en de vissers vanuit Zierikzee en Yerseke, die de onmogelijkste gevechten aangingen, niet alleen tegen water en wind, maar tegen slaap, uitputting en ook tegen de beelden, die zij voor de rest van hun leven moesten meenemen. Als verlengstuk van deze levensredders kwamen zij die de geredden opvingen en die misschien vonden dat ze alleen maar aan de buitenkant meededen. Meer anoniem waren ze ook van belang. Zoals die meneer die met zijn auto naar de Ahoyhal ging en daar aanbod evacués verder te brengen. Het gezin dat aan zijn zorgen werd toever-

trouwd was naar een nabij gelegen dorp gevlucht. Ze waren met z'n vijven, de kinderen nog jong. Met veel anderen hadden zij dagen en nachten op een zolder doorgebracht. Nu wilden ze naar hun vertrouwde oorlogs-evacuatieadres. De man die hen vervoerde had geen woorden. Ze werden in de auto gestopt, zonder bagage vanzelf en reden weg. Voor ze de stad uit waren stopte hij en vroeg hen even te wachten. Hij verdween in een winkel en kwam even later terug met een pakje dat hij aan de moeder gaf voor hij verder reed. Er zat in voor ieder een tandenborstel, tandpasta, zeep en een haarkam. Toen de moeder dit later vertelde riep ze uit: 'In je weet nie, wat een zegen een 'aerkamme is, à je vuuf daegen mi z'n aollen mi êên zakkammetje 'edaen eit'. Plichtsgetrouw had ze geprobeerd normen en waarden in de opvoeding te handhaven, maar het enige wat haar ten dienste stond was het zakkammetje van haar man. De terugkeer van je gevoel van eigenwaarde begint met gepoetste tanden, gewassen handen en een scheiding in je haar.

'Hulpverleners', zoals we die nu noemen waren er niet of ternauwernood. Na de oorlog werden mensen die uit kampen terugkwamen ook niet 'opgevangen'. Ze kwamen 25 jaar later vanzelf bij de psychiater terecht. Die tak van wetenschap moest in de praktijk nog ontwikkeld worden.

'Dan slijt het weer, zie je'

Wie door eigen ervaring ook meteen begrip toonde was Annie M.G.Schmidt. Wekelijks schreef zij een column in het Parool en na 1 februari heette haar eerstvolgende: 'Brief met bestemming Zeeland!'. In de oorlog woonde zij in Vlissingen, waar zij op 3 oktober 1944 de bombardementen op de Walcherse dijken meemaakte. Zij schreef deze brief aan 'Lieve buurvrouw Kopperse'. Enkele citaten hieruit: 'Negen jaar geleden, in de winter '44-'45 woonden we tegenover elkaar. We zaten toen zogezegd in hetzelfde schuitje, bijna letterlijk, want we woonden allemaal in het water, daar in jullie straat. Bij hoogtij kwam het tot de zevende tree van de trap. Tussen ons in kabbelde de zee door de straat, een vieze zee met drijfhout en stro. Het rook altijd naar wier, naar zilt en vermengd met die geur kwam voortdurend een lucht mee van bederf en verrotting. Die kwam uit de beneden-etages, waar de pluche meubelen, de bankstellen, de dressoirs in het water stonden, waar onze goeie matrassen en vloerkleden lagen te vergaan tussen modder en slib. Maandenlang leefden we in die zilte verrottingsgeur, waar we nooit aan gewend raakten!'

'Het was ijzig koud in december en januari, maar om de één of andere gekke reden kregen we geen reumatiek en we werden niet eens verkouden. Met je kinderen zat je daar op die zolder tussen het vieze beddengoed dat nooit droog werd. Weet je nog? 'Weet je nog' wil ik aldoor zeggen, maar dat is onzinnig: jullie zitten er nu weer in!'

Ze was in die eerste dagen nog niet op de hoogte van alle feiten en constateert zelf al verschillen, maar zegt: 'Ik weet wel, water is water en modder is modder, en of je door de oorlog of door de natuur je boeltje ziet vernielen en met je kleine kinderen zit te verkleumen in het nat, ik weet het wel, je voelt het even erg aan den lijve!' En ze herinnert zich toch dat ze toen soms nog konden lachen om hun eigen misère, maar 'wanneer de nacht bezit neemt van een straat onder water dan worden de mensen heel klein en zwak, niets zijn ze dan, niets dan stukjes drijfhout!' Toch voorzag zij toen ook al met het haar eigen cynisme hoe het in de toekomst zou kunnen gaan. 'Op 't ogenblik hebben we hier allemaal het trieste gevoel: we

kunnen niets doen. We zitten hier maar en drinken thee en leggen onze kinderen in droge bedjes. Op dit ogenblik zou ik haast wensen dat ik weer bij jullie in 't water zat en niet tot de bevoorrechten behoorde!' Maar dat gaat wel over. Nu geven we allemaal aan collectes, maar over een poosje zeggen we: 'Hè gut, al weer dat gebedel voor die ramp! Dan slijt het weer bij ons, zie je'. Ze zegt het 'onaangenaam' scherp, maar het gaat wel zo met de ramp van een ander. Alleen als het een beetje je eigen ramp is geworden, laat het een littekentje na.

Een eigen woning

Waarschijnlijk was de grootste hulp die men kreeg in het jaar na de ramp een eigen woning, al was het maar een tijdelijke. Uit evacueren bij anderen, hoe moeilijk ook, zijn vaak heel goede relaties ontstaan, soms zelfs tot in de volgende generatie, maar de terugkeer tot zelfstandigheid begint toch echt bij een eigen huis, een eigen bed, tafel en stoelen. Je hoort nog steeds wel zeggen over contacten, ook tussen Ouwerkerkers en Nieuwerkerkers: 'È ja, daer è m'n immers mee an 't Beyersdiekje 'ezete'. Een groot aantal noodwoningen was voor mensen van Nieuwerkerk en Ouwerkerk gebouwd aan de afgegraven westelijke dijk van het poldertje 'Al te klein', gelegen in de hoek tussen de Steenen Dijk en de Oude Polderdijk. Vlak daarbij was de steiger voor de bootjes die naar de dorpen voerden.

Een eigen woning 'an 't Beyersdiekje'. (Coll. Oud Ouwerkerk in documenten).

Mensen van twee dorpen die elkaar niets behoefden uit te leggen, die daar aan de Steenen Dijk woonden vlak bij de Vierbannepolder, die afwisselend een zee en een slikkerige zeebodem was, maar met uitzicht op en verwachting naar het beloofde land. Dan bleek men zelfs die zeebodem te accepteren. Joske Geluk van Capelle weet nog goed dat 'wij als kinderen speelden langs de Groenendijk in het water dat nog in de Vierbannen stond ...het stikte er van de zeesterren'. En in Vissers verhalen vertelt Arjaan de Ronde. 'In mei 1953 hebben wij van Bru duizenden tonnen (mossel)zaad weggevist uit die polder. Bij vloed ging je door het gat in de dijk en dan kon je daar een uur of drie vissen. Je moest er voor de eb weer uit. Meestal haalden we dan al een mooi pak zaad aan boord. Er kwam puik zaad vandaan'.

En de mogelijkheid was daar om naar je eigen dorp te varen en te weten dat je er terug zou keren ook al liepen er nu de krabben nog rond.

Gae mar op m'n rik zitte

Ze konden elkaar begrijpen 'an 't Beyersdiekje' en daar las je ook samen weer de Nieuwsbode, waarschijnlijk weer als vroeger één abonnement voor twee of drie gezinnen. Elders in 't land moesten ze hem waarschijnlijk alleen betalen. Daarin had je behalve het nieuws ook regelmatig de 'Gesprekken van Eilandman'. M.J. Bij de Vaate beschreef daar met begrip en humor over allerlei dingen van het eilandenrijk: Oost-Duiveland – de stad met de corridor – en de óverzeese gebiedsdelen; waarmee hij de lezer een hart onder de riem stak. Zo ook in het verhaal van 'het kansloze autootje', dat met de boot naar Katse Veer mee wilde en helemaal achteraan in een lange rij stond. Maar zie: het belandde tenslotte vooraan omdat het door een 'stompneuzig vrachtmonster' dat vooraan stond, op de rug genomen werd. En al had hij 'aan prekerigheid een broertje dood' hij meende toch dat voor velen 'de toekomst maar een bitter klein beetje perspectief bood' en dat het dan goed zou zijn als zij door anderen eens 'op de rug genomen' werden. Dat is natuurlijk ook wel gebeurd. De andere kant is dat zoals Arjaan de Ronde in 'Vissers verhalen' concludeerde: 'de wereld bestaat uit deugnieten!' Er zullen er altijd wel blijven die menen gelukkig te kunnen worden door winsten uit rampen en oorlogen te behalen. Zowel in Enschede, bij de vuurwerkkramp als dit voorjaar in Bagdad moest ervoor gewaakt worden, dat onbevoegden zich geen waardevolle dingen uit de puinhopen toeigenden. In 1953 was het Rampenfonds gul. Velen waren erg nauw gezet bij het invullen van de schadelijsten, maar voor anderen was het zeer verleidelijk een wenslijst van te maken.

Wat doe ik hier... laat ze met rust

Begon 'het slijten' voor velen al vanaf 6 november; de hulp aan opbouw en herstel begon en ging nog lange tijd door. En gelukkig waren er ook schrijvers die hun belangstelling bleven tonen. Zo kon Ed Hoornik, die bij de laatste sluiting aanwezig was, zijn verhaal niet afmaken. Hij komt terug en schrijft op 25 november in het Parool: 'Ouwkerk, dorp in het water'. Voor het hele verhaal is geen plaats, maar enkele citaten geven de visie van een buitenstaander weer.

'Ouwkerk: dat is het laatste gat; dat is hoop en wanhoop en wéér hoop, dat is berekenen en doen, eelt en tekort aan slaap, vloeken van de zenuwen en spugen op de zee...Ouwkerk: dat is 6 november, om 3 minuten voor middernacht, klokgelui en Wilhelmus...maar Ouwkerk is ook...dat kleine dorp...dat wij die nacht niet konden zien. Het lag in het donker aan de andere kant van de dijk, ingesloten door het water, zo goed als ontvolkt. Het obsedeerde me dat ik er niet heen kon...lang daarna nog...bleef de klok van dat dorp door mijn hoofd beieren'. Hij vond dat hij terug moest: 'om mijn verbeelding aan de werkelijkheid te toetsen'. En zo stond hij dan twee weken later aan de Steenen Dijk te wachten op het bootje. 'De zee was een meer geworden, dat iets liefelijks zou hebben gehad, wanneer ik niet de bovenkant van bomen had gezien, die dood uit het water staken en niet hier en daar een in tweeën gesneden boerderij, die mijn blik niet tegenhield omdat ik er dwars doorheen kon kijken. Het mistte een beetje'. Nadat het bootje vastgelopen was en door schipper Kuyper weer los gewrikt, 'zag ik het dorp. Zelf grijs kwam het omhoog uit de grijsheid van het water, onwerkelijk, tot ik op een breed front de huizen kon onderscheiden, de rode daken, de gevels'. Na de landing naar rechts, naar links ging je het water in. 'Ik kwam op een plein door leilinden afgezet. De huizen waren klein en vriendelijk, achter de meeste vensters stonden geraniums en soms ook begonia's. Slechts een enkel huis had

iets statigs, maar tegelijk maakte het dan een bijzonder vervallen indruk. Midden op het plein stond een nieuw groot gebouw, dat een school bleek te zijn. Ik keek naar binnen maar zag niemand. Op het bord stond een tekening van de dijkdichting'. ...'Ik stak het plein over. Er stond een hoge klokkenstoel met een klok en overal lagen landbouwwerktuigen, de meeste verroest en van een rood kruis voorzien. Ik liep het plein rond, stilstaand bij een zijstraatje, dat omlaaglopend abrupt eindigde bij een bekisting, over de volle breedte gevuld met zakken zand.

Bij een hoge vloed op zondag 12 april kwam bij het West Slop water op de Ring. Dit was aanleiding tot het maken van een zandzakkendam. (foto J.Hack).

Daarachter glinsterde het water. Het dorp, kennelijk op een terp gebouwd, was sinds de ramp een eilandje. Alles wat buiten de terp lag, bestond niet meer of bestond enkel als ongerijmdheid, de inval van een gek: een boerderij midden in het water. In het laatste zijstraatje bolde aan een lijn opgehangen wasgoed en daar stonden ook klompen voor een deur. Ik herademde. Er was leven!

In de herberg van Slager vindt hij onderdak. In de loop van de avond hoort hij de geschiedenis van het dorp van de laatste tien jaar: de oorlog met de evacuatie, de terugkomst in een half vernield dorp. De opbouw daarna. Het verenigingsleven, de uitvoeringen, tot het breekpunt 1 februari. Voor een beeld van het dorp nu leidt de zoon van de burgemeester, Marco Romeijn, hem rond. Ze lopen om de terp heen en hij ziet hoe de zee bezit heeft genomen van restanten van huizen en van de inboedel, 'dingen zijn geen voorwerpen meer, maar iets tussen mens en

De 'gaande en komende man' in café Slager; in het midden ds. Kuin, naast hem Marie en Teeuw Slager en een medewerker van de waterstaat op de achtergrond. (coll. Oud Ouwerkerk in documenten).

dier, surrealistische vormen, waarop de zeepokken zich hebben vastgezet, nachtmerrieachtige verschijningen met honderd kleine ogen, die gevangen zijn in de ban van een wapperend stuk gordijn'. 'De meeste van de keurige huisjes aan de Ring zijn aan de achterkant vernield of beschadigd, door wrakhout, dat water en wind naar het dorp voerden, waar het als een stormram de huizen, rammeide. Er is geen beter sloopmiddel dan water'.

De minst beschadigde zuidoost zijde van het dorp; zelfs het verbodsbord bleef bestaan.

'Over een langgerekte zandplaat komen we bij het kerkhof. Alleen de bovenkant van het toegangshek steekt boven het zand uit'. ...'De zerken zijn onzichtbaar. Alleen de rechtopstaande grafstenen komen er voor een klein deel bovenuit.

Het kerkhof; de graven begraven onder het zand.

Hier rust, lees ik. De naam is daar onder, in het zand'... 'Honderden zeesterren liggen hier nat en stinkend'. Dan komen ze bij het huis 'Nooit gedacht'. De ramen zijn er uit. Twee zusters van wie het huis in de oorlog vernield was, kregen na lang wachten een nieuw huis, waarin ze gelukkig woonden. Tot het water kwam. 'Hier geen zand, maar modder...Dwars over de vloer een stuk matras, de restanten van een naaimachine, een schemerlampje. In een hoek, diep in het vuil, twee damesschoentjes, verhalen vertellend als de schoenen op het schilderij van Van Gogh...Klaag maar meeuwen, klaag maar. Klaag over de zusters van 'Nooit gedacht'.

Hoornik gaat op bezoek bij de postkantoorhouder Swenne, die al vier maanden vast zit om de telefoonverbinding te onderhouden. Die vertelt over het kerkorgel dat hij bespeelde, dat na de oorlog gerestaureerd was en nu weer vernield is. Over zijn omgekomen ouders, waarvan de één in Goes, de ander in Zierikzee begraven is. Van de harmonie waarvan zeven muzikanten verdronken zijn. Hij laat een foto zien van het zangkoor. Dan begint hij te wijzen: 'die is verdronken'... Hij wacht even. 'En die'. Hij wacht weer. 'En die'. Weer wachten. 'En die... Je kan er niet over heen leven. Het blijft bij je zitten'.

Bij Slager eet hij met de familie en een man van de Rijkspolitie. 'Waarover praten we? Over het water...over de stilte, die teruggekeerd is, sinds het laatste gat gesloten is. Bij afgaand tij...waren er enorme watervallen naar de kreken en een gebrul als van een dier dat gekeeld wordt'. De politieman heeft een brief van zijn dochtertje en juffrouw Beth vertelt over de kinderen van de kleuterschool. Ze wonen hier vanaf 11 maart om de politie te verzorgen, de schippers die de kadavers moesten bergen. Zonder licht, met weinig drinkwater en de overlevende katten en ratten. De dokter uit Zierikzee komt nog langs, per boot natuurlijk.

In de barak, die na de oorlog als noodkerk diende, ontmoet Hoornik de dominee. Hij vraagt naar zijn werk voor 1 februari, naar de sfeer van toen. 'Wat een rust', zei mijn vrouw dikwijls. En daarna? 'Eén en negentig mensen waren verdronken. Er kwam een bergingsdienst, een tijdlang had ik de leiding. Dag in, dag uit, maandenlang hebben we gezocht. We hebben tweehonderdvijftig slachtoffers gevonden. Van Ouwerkerk zijn er nog altijd vijftig zoek. Het was verschrikkelijk, maar noodzakelijk werk'...'Wat doe ik hier, denk ik. Laat ze met rust allemaal: ...de levenden en de doden'. 'Waar preekt u morgen over?' vraag ik. 'Over de berusting, die strijdbaarheid niet uitsluit', zegt dominee Kuin. 'Neemt u nog een sigaret'.

De andere morgen worden beiden door de politieman overgevoerd, naar het Beyersdijkje, waarin het nooddorp de kerkdienst zal plaats vinden. 'Iets van blijheid vind ik daar terug...Er zijn weer kinderen, kinderen voor de ruiten, kinderen op straat, doende wat kinderen doen!' In de schuur van een boerderij midden in de barakkenstraat wordt de dienst gehouden, 'het is maar een schuur, met gaten in het strooien dak, maar 'waar er maar twee of drie vergaderd zijn in Mijn naam, daar zal Ik zijn'.

Hoe maak je hier ooit vruchtbaar land van?

Op 1 februari 1954 kwam er nog een schrijver-journalist naar het rampgebied, Gerard Dorlac, die, voor een niet te achterhalen Franse krant, kwam zien of Nederland zich inderdaad gehouden had aan de belofte: binnen een jaar zijn de gaten gedicht. Een Amsterdamse collega van de Telegraaf had hem geadviseerd zich te beperken tot Schouwen-Duiveland, speciaal Ouwerkerk. 'Vous ne pouvez imaginer la desolation de ce pays. C'est indescriptible. Il faut voir!'. De verwoesting van dit land kun je je niet voorstellen. Het is niet te beschrijven. Je moet het zien'. (Verdere citaten zullen in vrije vertaling gegeven worden.) En hij ging. Vanaf Roosendaal met de bus over St. Philipsland, over het drooggemaakte eiland door de ochtendmist naar Anna Jacobapolder. 'Daar de ondergrond nog doorweekt was mocht de steeds leger wordende bus niet harder rijden dan dertig kilometer per uur over een kaarsrechte straatweg. Eindelijk kwamen we bij Anna Jacoba. Geen huizen, enkele lege wagons, drie enorme kranen, stapels bouwmaterialen.... Zwermen meeuwen vlogen erboven, doordringend krijsend. Hier eindigt het vasteland. Daar begint het rijk van de zee'. Dorlac krijgt hier mytho-

logische visioenen: 'Dante was er niet bij anders had hij uit de zeemist een klein ijzeren bootje zien opdoemen, bestuurd door een Zeeuwse Charon met een grijsblauwe pet als van een oude zeehond.

Stilzwijgend liet hij de enkele passagiers aan boord komen, gooide de kabel los en zette koers naar Zijpe. Halverwege nam hij de helmstok tussen de benen om de enkele munten overtochtsgeld te innen. Plotseling doemde voor de steven een flinke, losgeraakte ijsschots op uit de koude dampen van de 20ste eeuwse Styx. Het ijzer knarste, het bootje maakte slagzij, maar wat meer gas geven en een flinke ruk aan de helmstok en we kwamen met de schrik vrij'. Deze onzekere reis in de mist was enigszins een voorbereiding op ons reisdoel 'op wat gisteren een vloeibare hel was geweest, de zondvloed waardig'. Vanaf Zijpe gaat een nieuwe bus met hetzelfde kalme gangetje richting Zierikzee. Plotseling stopt hij in 't open veld. De chauffeur roept: 'Capelle', en nodigt ons in onverstaanbaar dialect uit te stappen; maar de andere passagiers spannen zich in ons de weg naar Ouwerkerk te wijzen. 'Daar is het vlakbij, een half uur lopen, rechthuis'.

Capelle kort na de ramp. Een jaar later was hier nog maar de helft van over. Rechts erachter de weg naar Ouwerkerk. (Coll. Gemeentearchief Schouwen-Duiveland, Zierikzee).

'Er was alleen een rechte weg door een Sahara van zachte, grijze modder tot in 't oneindige. Een lijn van elektriciteitspalen zonder draden wees de weg aan. Daarvoor moesten we een honderd meter, tot over de enkels door het slik, een gehuchtje doorkruisen, waarvan de huizen letterlijk uit elkaar gebarsten waren. Resten van muren, oude geëmailleerde emmers, verrotte kleden. En dan een eindeloze woestijn van modder en vochtig zand, een zilverkleurige vlakte met meeuwen. Geen boom. Geen sprietje gras. Naar de hemel verhieven zich alleen de metalen armen van kranen en draglines. Een landschap als uit Genesis met één afmeting: de horizontale... Het dorp zag eruit als een grijze massa, maanden belaagd door eb en vloed, alleen myriaden schelpdieren achterlatend'.

Ook hij loopt rond het dorp, ziet het kerkhof en komt bij 'een kloof met heel steile wanden, zo breed als de Seine bij Parijs, zich uitstortend in een uitgebreide kreek langs de voet van de dijk, die een indruk geeft van de kracht van het water...

De horizon verliest zich in een mist, verguld door de zon. Op de grond geen enkel herkenningspunt voor het oog dan het silhouet van twee mensen in de verte; een visioen als van een schilderij van de Chirico. Het geluid van de pompen is moeilijk te horen, omdat het door geen enkel obstakel weerkaatst wordt... De vraag dringt zich op: 'Hoe moet je hier ooit weer vruchtbaar land van maken?'

Terugkeer

En ze kwamen terug, in de verwachting dat dat kon op den duur. Zodra de enig overgebleven toegangsweg enigszins begaanbaar gemaakt was kwamen zij, die hun huis in korte tijd bewoonbaar konden maken, terug naar Ouwerkerk. Een vreemd instinct dreef hen terug, vast van plan hun dorp weer op te bouwen.

De Molenweg, de enige nog bruikbare toegangsweg is droog, hoewel vol gaten; maar we komen terug. (Coll. Oud Ouwerkerk in documenten).

In de pastorie werden enkele gezinnen tijdelijk onder gebracht. Noorwegen en Zweden hadden permanente woningen geschonken die geplaatst konden worden zodra de grond bouwrijp gemaakt was.

De achterzijde van de bouwvallige pastorie, die 31 januari 1953 werd ontruimd om afgebroken en herbouwd te worden. Het gebouw kreeg een veelzijdige functie: eerst schuilplaats, magazijn onder andere voor lieslaarzen, keuken, aanlegplaats voor vissers uit Yerseke en nu voorlopig onderdak voor vier gezinnen. (Coll. Oud Ouwerkerk in documenten).

Voor ieder een stukje grond

Maar voor het zover was, moest iets essentieels geregeld worden. De slachtoffers moesten naar het dorp terugkeren. Enschede, de stad die Ouwerkerk en Nieuwerkerk geadopteerd had, nam het op zich de begraafplaats in te richten. Een deel van het kerkhof werd voor de gezamenlijke slachtoffers bestemd. Ook zij, waarvan het stoffelijk overschot nog niet gevonden was hadden recht op een stukje Ouwerkerkse grond.

Voorlopig werden de namen op houten kruisen vermeld. (Coll. Oud Ouwerkerk in documenten).

Op 16 juni 1954 vond de officiële herbegravenis plaats, bijna 1½ jaar na de ramp. De werkzaamheden in de polder die nog in volle gang waren, werden tijdelijk gestopt. De vrachtwagens stonden in het gelid; de kranen bogen als eresaluut.

16 Juni 1954. De herbegravenis. (Coll. Oud Ouwerkerk in documenten).

Bronnen

Eigen herinneringen en mondelinge verhalen, die mij in de loop van 50 jaar in persoonlijke contacten gedaan werden, door mensen die de ramp rechtstreeks meemaakten. Publicaties die ik in die tijd heren der, soms bij toeval, aantrof en verzamelde.

De foto's zijn tenzij anders vermeld, uit de collectie van de auteur.

Literatuur

M.J. Bij de Vaate, *'kansloos autootje, gewoon 'over', wondersleutel en onontkoombare les, één van de 'Gesprekken van Eilandman' in de Zierikzeesche Nieuwsbode.*

Gerard Dorlac, *'Hollande '54, Terre de courage et d'espoir' in onbekende Franse krant.*

K. van der Ent, *'Getuigenissen, artikelenreeks van de P.Z.C. januari 2003.*

Ed Hoornik, *Ouwerkerk, dorp in het water, in het Parool, 25-11-1953.*

Annie M.G. Schmidt, *'Brief met bestemming Zeeland', een column in het Parool van begin februari 1953 in de reeks 'Impressies van een simpele ziel.*

Kees Slager, *Hier was eens Capelle, oktober 2002: in reeks: OOGgetuigen van de 20ste eeuw.*

Kees Slager en Paul de Schipper, *Vissers Verhalen over hun leven in de Delta, 1990, De Koperen Tuin, Goes.*